

Önkéntesek alkalmazásának lehetőségei a katasztrófavédelemben

A katasztrófavédelem társadalmi vitára bocsátott megújítási koncepciója lehetővé tenné az önkéntes alapon működő polgári védelmi szervezetek megalakítását. Szerzőnk ezt továbbgondolva igyekszik az összes veszélyhelyzet típusra egyaránt érvényes megállapításokat tenni. Miután hazánkat elsősorban két katasztrófa típus veszélyezteti, a kis valószínűségű, de igen súlyos kimenetelű nukleáris, valamint a gyakori árvizek, belvizek elsősorban ezekre koncentrálnak.

A katasztrófavédelem társadalmi vitára bocsátott megújítási koncepciója – mely önkéntes alapon is lehetővé tenné polgári védelmi szervezetek megalakítását - adja a leginkább az aktualitását az alábbi eszmefuttatásnak, amely igyekszik az összes veszélyhelyzet típusra egyaránt érvényes megállapításokat tenni. A gyakorlati példák bemutatása a nukleáris veszélyhelyzet körülményeinek figyelembe vételével történik. Ennek oka az a tény, hogy hazánkat elsősorban két katasztrófa típus veszélyezteti, a kis valószínűségű, de igen súlyos kimenetelű nukleáris, valamint a gyakoriságuk miatt szintén nagy károkat okozó árvizek, belvizek. Utóbbi esetében a gyakoriság előnye, hogy szinte megszakítás nélkül mind a közvélemény, mind a szakma figyelmének központjában vannak a média által bemutatott, „igen látványos „ és mindenki számára érthető események. Nem így a nukleáris veszély esetében, ahol a – szerencsére – hosszú eseménymentes időszak óhatatlanul a veszélyérzet csökkenéséhez vezet mind a laikus, mind a szakmai körökben. Ezért tartom célszerűnek - a mégoly árvízveszélyes időszakokban is – emlékeztetni a szakmai közvéleményt nukleárisbaleset-elhárítási feladatainkra.

Másrészt az önkéntesek (pl. önkéntes polgári védelmi szervezetek) megszervezése és alkalmazása ott lesz igazán kényes feladat, ahol radiológiai, biológiai, vegyi veszélyek hatásának lehetnek kitéve a beavatkozók. Ilyen esetekben alapvető fontosságú a veszéllyel, kockázattal kapcsolatos igen alapos tájékoztatás, felkészítés.

Társadalmi tendenciák, jogszabályi környezet

Az elmúlt húsz évben megfigyelhető az állam által kötelezően elrendelt feladatok egyre szélesebb körben történő kiváltása az önkéntesen vállalt tevékenységgel a különböző védelmi jellegű ágazatokban, területeken is. Erre a legjobb példa a kötelező sorkatonai szolgálat - békében történő – felváltása az önkéntes, szerződéses állománnyal. Az önkéntes tűzoltás hagyományai és jelentős szerepe közismert, de egyre szélesebb körű a más társadalmi szervezetek bevonása is a megelőző és a veszélyhelyzeti tevékenységbe. Médiaszereplésük miatt a legismertebbek a nagy külföldi katasztrófáknál számos esetben sikeresen bevetett speciális önkéntes alakulataink.

Erre a területre alkalmazandó alap jogszabályunk a 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéssel. A törvény a védekezés és következmények felszámolása érdekében az önkéntesen résztvevő társadalmi szervezetek, valamint civil és az e célra létrehozott köztestületek bevonását és közreműködését feltételezi. Ennek fontosabb feltételei: a részvételi hajlandóság

kinyilvánítása, az alkalmassági feltételek, melyek megléte esetén az önkéntesek védekezésbe történő beosztását a polgármester határozatban rendeli el.

A 2005. évi LXXXVIII. Törvény a közérdekű önkéntes tevékenységről szinte a munkaviszonnyal megegyező részletességgel szabályozza az önkéntesek alkalmazását. A katasztrófavédelmet illetően kimondja, hogy fogadó szervezet lehet a helyi önkormányzat, a helyi önkormányzatok társulása és a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulása az általa biztosított közszolgáltatások és **katasztrófavédelmi** feladatai körében.

A részletes szabályozás oka, hogy a jogalkotó ugyanolyan magas szinten kezeli a beavatkozókat, mint a mentendő személyek védelmét. Ezért is fontos, hogy körültekintően kell elemezni már a felkészülés időszakában az önkéntesek feladatellátásának olyan jogi kérdéseit, mint: az önkéntes és a feladatot adó felelőssége, munkavédelmi kérdések, kártérítés stb., mert esetleg veszélyes körülmények között végrehajtott feladatokról is lehet szó.

Milyen időszakokban várunk önkénteseket katasztrófavédelmi feladatra?

Az önkéntesek közreműködésének lehetséges időszakai megegyeznek a katasztrófák estén már ismert időszakokkal, konkrétan: **a megelőzés** (tervezés, szervezés, felkészítés); **a védekezés**; valamint **a következmények felszámolása** egymásra épülő rendszerével.

Az önkéntes szervezetek és személyek a megkötött együttműködési megállapodásban, kijelölésben, polgárjogi szerződésben foglaltak alapján részt vehetnek az egyes fázisokban, (pl. csak a megelőzésben vagy a védekezésben) külön-külön is és a tevékenység egész folyamatában is.

Hol várjuk a segítséget – csak a lakóhelyen, esetleg távolabb is?

Attól függően, hogy a káros hatások helye, hatásterülete állandó, (pl. veszélyes üzemek) vagy nem, (pl. meteorológiai veszélyhelyzetek, földrengés) a katasztrófák egy részének helye előre tervezhető, más esetekben a hely előrejelzése nem, vagy alig lehetséges. Pl. a Paksi Atomerőmű 30km-es körzetében tervezzük – egy esetleges súlyos baleset első napjaiban – az úgynevezett sürgős óvintézkedéseket: az elzárkózást, a jódtabletták bevitelét, és súlyosabb esetben a kimenekítést. Így természetes, hogy Paks esetében elsősorban az érintett három megyéből (Tolna, Bács-Kiskun, Fejér) várjuk önkéntesek jelentkezését.

Távolabb lakók is hasznosak lehetnek viszont, mert számos feladat elvégezhető távmunkával akár a megelőzés, akár a védekezés időszakában, pl.: felkészítő, tájékoztató szövegek kidolgozása, szakértői munka, telefonos, internetes lakossági tanácsadás, lelki segély, médiafigyelés. A katasztrófa helye, és az önkéntesek lakóhelye közötti összefüggés hasonló más típusú veszélyhelyzetek esetén is: elsősorban a saját település, körzet mentése jöhet szóba, de nem zárható ki a távolabbi igénybevétel, különösen a váratlan helyen bekövetkező esetekben.

Milyen típusú feladatokat végezhetnének önkéntesek a katasztrófavédelmi tevékenység érdekében?

A felkészültségük, begyakorlottságuk, felszereltségük, mozgósíthatóságuk függvényében – csak példaként – néhány feladat az alábbiak szerint.

Kisegítő jellegű feladatok, melyek meghatározása a helyzettől függően csak a riasztás után történik meg, tehát nem szükséges még a felkészülési időszakban végrehajtott előzetes eligazítás, helyszín bejárás sem. Jellemzően ilyen feladat lehet az anyagmozgatás, szállítás.

Ebbe a feladatba bevonható bárki a település lakosságából, aki előzetesen vállalt ilyen tevékenységet és a polgármester felhívására munkára jelentkezik, pl. a szállításra alkalmas saját gépjárművel (tehergépkocsi, személyszállításra alkalmas járművek, haszonjárművek) illetve mint anyagmozgató.

Ilyen feladatok lehetnek: a személyek, a védekezéshez szükséges anyagok (műanyag fólia, az elzárkózáshoz, hermetizációhoz) szállítása, állatok szállítása a kimenekítés, kitelepítés esetén, illetve a visszatelepítés során, mentesítő anyagok, segélyszállítmányok szállítása, illetve a kimenekítettek ellátásában való részvétel.

Előzetes felkészítést igénylő feladatok, melyek különösebb képesítést, kiképzést nem igényelnek, de a végrehajtónak célszerű előre megismerni a feladatot, a helyszínt, az eszközöket, pl.: hírvivői feladatok, kézbesítés, anyag-eszköz (menekülőkámzsa, jódtabletta) kiosztás, valamint helyismeretet, felkészülést igénylő feladatok a kimenekítésben, a lakosság ellátásában.

Előképzettséget igénylő, összetettebb, vagy jelentősebb feladatok: riasztás, tájékoztatás, elsősegélynyújtás, lelki segély, rendfenntartás, forgalomirányítás, a rendőrséggel közösen a visszamaradó objektumok, anyagi javak őrzése, járőrözés, elzárkózás vagy megelőző suárvédelem segítése, stb. Ezeknél ideális esetben a feladathoz kapcsolódó szakmai végzettség, tapasztalat és a felkészülési időszakban rövid kiképzés szükséges.

Milyen kockázatokkal kell számolni, pl. a Paksi Atomerőmű súlyos balesetének körzetében?

Annak az önkéntesnek, aki csak a megelőzés időszakában, illetve csak tiszta (nem sugárszennyezett) területen vállal munkát, semmilyen sugárvédelmi kockázattal nem kell számolni. Aki viszont nem él ilyen megkötésekkel, annak az alábbiakat célszerű figyelembe venni.

Hazánkban teljes mértékben szabályozottak a veszélyhelyzeti sugárvédelem kérdései is, az alap jogszabály a 16/2000. (VI. 8.) EüM rendelet az atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI. Törvény (a továbbiakban. At.) egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. Erről a jogszabályról, és a lehetséges kockázatokról részletes tájékoztatást fognak kapni a jelentkezők, a kérdőív kitöltése érdekében azonban az alábbiakban összefoglaltuk a legfontosabb tudnivalókat.

Természetes, hogy a megengedhető sugárdózis nagyobb az elhárításban részt vevőknél, mint a mentendő lakoságnál, vagy akár a normál munkakörülmények esetén a sugárveszélyes munkahelyen dolgozóknál. A dózisok ellenőrzésére, a védőeszközökre vonatkozó szabályokat az önkéntesekre is ugyanúgy kell alkalmazni, mint a hivatásosokra (katasztrófavédelem, rendőrség, honvédség, mentők, ÁNTSZ)

Fontos tudni, hogy az elhárításba, amennyiben az sugárveszélyt is jelent, 18 éven aluli személy, valamint fogamzóképes, terhes, szoptató vagy anyatejet adó nő nem vonható be. Sugárszennyezett területen elsősorban a rendvédelmi szervek hivatásos állománya, és a honvédség tevékenykedik, de nem zárható ki az önkéntesek alkalmazása sem. A fent idézett jogszabály ilyen esetekre **50mSv** (ejtsd: miliszívert) sugárdózist enged meg. Mégis mekkora ez a sugárdózis? Ma hazánkban a mindenkit érő, természetes és mesterséges (az utóbbi túlnyomórészt orvosi) sugárterhelés kb. **3,7 mSv**. A jogszabály kivételesen megengedi a lakosság jelentős sugárterhelésének megakadályozása érdekében a **100**, az életmentésben részt vevő személy esetében a **250 m Sv-et** is. Mit okozhat az átlagostól ilyen mértékben eltérő besugárzás? Ezek az értékek az úgynevezett kis dózisok tartományán belül vannak, melyek sugárbetegséget biztosan nem okoznak, viszont növelhetik a későbbiekben bizonyos betegségek kockázatát. Ennek természetéről, mértékéről az ilyen feladatra jelentkező és alkalmas önkéntesek részletes felvilágosítást fognak kapni.

Más katasztrófa típusoknál más jellegű veszélyeztető hatásokkal számolhatunk, pl. vegyi hatások, fertőzés, sérülés veszély stb. A lényeg az, hogy minden beavatkozót – így az önkénteseket is a munkavédelem általános és - a káros hatás típusától függő - speciális szabályainak maximális figyelembe vételével szabad csak alkalmazni. Egyik alap jogszabályunk ezzel kapcsolatban a munkaköri, szakmai, illetve személyi higiénés alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleményezéséről szóló 33/1998.(VI. 24.) NM rendelet.

További feladatok

Valamit kötelezően elrendelni mindig egyszerűbb, mint a sokféle szempontot figyelembe véve érvényre juttatni az önkéntességet is, de ugyanakkor megértetni - a már vállalt - tevékenységben a kötelező elemek fontosságát is. Várhatóan sok lelkes embert kell majd elutasítani esetleges alkalmatlansága miatt. Lehet, hogy bizonyos területeken – esetleg a fent említett veszélyek miatt – az alkalmasok közül nem lesz elég jelentkező.

A közeljövő feladatai közül az egyik, hogy alaposan kutatni kell a veszélyes tevékenység körülményei között vállalt önkéntesség motivációit, mert elemzők szerint ezen indítékok között számos olyan jellegű is előfordulhat, mely megkérdőjelezheti az alkalmasságot. Az internet jelentősen megkönnyíti az önkéntességgel kapcsolatos kutatásokat, melyek elvégzése elengedhetetlen a tervezés megkezdése előtt.

A katasztrófavédelem nagy feladat előtt áll, ha az önkéntesek alkalmazását társadalmi méretekben komolyan meg akarja valósítani.

Dr Zellei Gábor